

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 3(33) 2025

УДК 378.1:37.014.

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-966-978](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-966-978)

Жила Ганна Василівна викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації, Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, м. Харків, тел. (063) 756-56-56, <https://orcid.org/0000-0002-7928-0660>

Михайлова Людмила Зіновіївна старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації ХНЕУ імені Семена Кузнеця, м. Харків, тел. (050) 973-69-67, <https://orcid.org/0000-0003-3525-7400>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена тенденціям розвитку середньої та вищої освіти в умовах підвищеної небезпеки та надзвичайного стану. Наразі українське суспільство зіштовхнулося з такими проблемами у галузі освіти як масовий відтік здобувачів освіти та науково-педагогічного персоналу за кордон, внутрішньою міграцією, що значно ускладнюють та знижують ефективність навчального процесу. У статті висвітлено шляхи реформування системи середньої освіти, які почалися у довоєнні часи (впровадження в дію концепції «Нова українська школа», відповідне оновлення навчальних програм) та вимоги до розробки освітньо-професійних програм у закладах вищої освіти. Початок широкомасштабної військової агресії у 2022 році значно ускладнив не тільки процес реформування системи освіти, але й сам навчально-виховний процес. Разом із тим, було проведено адаптацію системи освіти до воєнних реалій (забезпечення права на освіту тих дітей, які внаслідок бойових дій були вимушені змінити місце проживання та навчаються за кордоном; зарахування до закладу загальної середньої освіти на підставі заяви одного з батьків дитини; прозора вступна компанія в українські ЗВО тощо). Установлено, що якість освіти забезпечується також через постійне підвищення кваліфікації педагогів, що особливо розкрилося у галузі вищої освіти за рахунок участі в програмах академічної мобільності Erasmus+. Установлено, що однією із тенденцій розвитку системи освіти в країні є необхідність надання психологічної допомоги усім учасникам навчального процесу, особливо у регіонах, які постраждали через воєнну агресію. Визначено аспекти на які необхідно звернути увагу (пратикоорієнтовність

освітньо-професійних програм з орієнтацією на сучасні умови розвитку країни, введення обов'язкових курсів з безпеки життєдіяльності, кібербезпеки та поведінки в кризових ситуаціях; розробка курсів на LMS платформах (в українських ЗВО це переважно Moodle) з кожної дисципліни створення та більш активне залучення здобувачів освіти усіх рівнів до безпечних просторів, в яких відбуватимуться офлайн заходи з метою психологічної підтримки та соціалізації здобувачів освіти).

Ключові слова: середня освіта, вища освіта, тенденції розвитку освіти, якість освіти, підвищення кваліфікації.

Zhyla Ganna Vasylivna teacher, Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, S. Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, tel. (063)756-56-56, <https://orcid.org/0000-0002-7928-0660>

Mykhailova Liudmyla Zinoviivna senior teacher, Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, S. Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, tel. (050)973-69-67, <https://orcid.org/0000-0003-3525-7400>

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM IN CONDITIONS OF INCREASED DANGER AND MARTIAL LAW

Abstract. The article is devoted to the trends in the development of secondary and higher education in conditions of increased danger and martial law. Currently, Ukrainian society faces such problems in the field of education as a mass outflow of students, scientific and pedagogical personnel abroad, internal migration, which significantly complicate and reduce the effectiveness of the educational process. The article highlights the ways of reforming the secondary education system, which began in pre-war times (the implementation of the concept of the "New Ukrainian School", the corresponding update of curricula) and the requirements for the development of educational and professional programs in higher education institutions. The beginning of large-scale military aggression in 2022 significantly complicated not only the process of reforming the education system, but also the educational process itself. At the same time, the education system has been adapted to the realities of the war (ensuring the right to education of those children who, as a result of hostilities, were forced to change their place of residence and study abroad; enrollment in a general secondary education institution based on the application of one of the child's parents; transparent admissions to Ukrainian higher education institutions, etc.).

It is established that the quality of education is also ensured through continuous professional development of teachers, which was especially evident in the field of higher education due to participation in the Erasmus+ academic mobility programs. It is found that one of the trends in the development of the education system in the country is the need to provide psychological assistance to all participants in the educational process, especially in regions that have suffered from military aggression. Aspects that need attention have been identified (practical orientation of educational and professional programs with an orientation to the modern conditions of the country's development, introduction of obligatory courses on life safety, cybersecurity and behavior in crisis situations; development of courses on LMS platforms in each discipline of creation and more active involvement of education seekers of all levels in safe spaces, in which offline activities will take place to support and socialize education seekers).

Keywords: secondary education, higher education, trends in education development, quality of education, advanced training.

Постановка проблеми. Конституція України гарантує кожному громадянину право на освіту; держава бере на себе зобов'язання забезпечити доступну та безоплатну повну загальну освіту, яка є обов'язковою, а також прозорий механізм вступу та навчання у закладах професійної та вищої освіти [1]. Тому, розвиток сучасного суспільства потребує безперервного вдосконалення навчально-виховної галузі з метою пристосування до актуальних потреб сьогодення.

Разом з тим надзвичайні обставини останніх років в Україні зробили вкрай важким не тільки поступове реформування системи освіти, але й і навіть сформували очевидну загрозу її дієвому функціонуванню. Проблеми, пов'язані з пристосування освітнього процесу до роботи в умовах пандемії COVID-19, поглибились та ускладнились у зв'язку з широко-масштабним вторгненням в Україну 24 лютого 2022 року. На додаток, постала величезна кількість нових проблем критичного рівня.

Серед нагальних проблем, з якими зіштовхується наразі українське суспільство можна виділити такі:

- відтік за кордон висококваліфікованих спеціалістів, які знайшли роботу і закладах освіти інших країн;
- значна внутрішня та зовнішня міграція серед здобувачів освіти та викладачем, що ускладнюють організацію навчального процесу в умовах дистанційного навчання, скорочення навантаження у закладах освіти всіх рівнів, створення груп з більшою кількістю студентів;
- впровадження виключно дистанційної форми навчання у регіонах країни, які найбільш страждають від воєнної агресії, що може

негативно вплинути на якість освітнього процесу через постійні обстріли, відсутність якісного інтернет-зв'язку або електроенергії;

- повне або часткове руйнування корпусів та обладнання закладів освіти всіх рівнів;
- погіршення психологічного стану усіх учасників навчального процесу, що призводить до погіршення результатів навчання;

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що до проблеми організації системи освіти під час воєнного стану неодноразово зверталися науковці. Так, проблематику функціонування середньої української школи в умовах активних бойових дій присвячено роботи Г.Бондаренко [2], Н.Нишкало [3] та інших. До питань організації роботи закладів вищої освіти в країні також зверталися як українські, так і зарубіжні науковці. Зокрема, особливості підготовки магістрів технічних університетів висвітлено О. Артюхом, І. Воронюк, О. Дударенко [4]; виклики і пріоритети розвитку вищої освіти в Україні досліджувалося С. Сідлецьким та А. Шандар [5], результати опитування студентів українських ЗВО щодо умов та проблем під час навчання в умовах воєнного стану представлено С. Семеріковим, Т. Вакалюк, С. Дідківською [6]; впровадження дистанційної форми навчання під час воєнного стану досліджувалося О. Галинською та С. Білоус [7].

Разом із тим, наукову літературу збагатить узагальнення підходів до реформування середньої та вищої освіти в умовах воєнного стану, висвітлення основних проблем та перспектив, що і є **метою публікації**.

Для цього вважаємо за необхідне вирішити наступні **завдання**:

1. висвітлити підходи до реформування системи освіти в закладах середньої освіти;
2. окреслити тенденції розвитку закладів вищої освіти найбільш вражених регіонів країни;
3. визначити рекомендації, які сприятимуть адаптації навчального процесу в умовах підвищеної небезпеки та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Після трьох років війни система освіти в Україні зазнала певних змін, пристосовуючись до нових умов роботи та викликів сьогодення. Ці зміни, що надають змогу проводити навчально-виховний процес навіть у таких критичних умовах, як теперішні, є організаційно-методичним надбанням української школи. Безперечно вони потребують також вивчення та оприлюднення.

У ході дослідження необхідно зазначити, що вказані вище критичні події прийшлися на стадію реформування української освіти, її переходу на нові шляхи розвитку та вдосконалення.

Наприкінці 2010-х років ХХІ століття було розпочато реформу української системи загальної середньої освіти. Її результатом повинно

було стати вдосконалення системи шляхом виключення значної частини наявних проблем та недоліків. Перелік найважливіших заходів зазначеної реформи було викладено в Концепції "Нова українська школа". Вказану Концепцію було затверджено Кабінетом Міністрів України «Плані заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" та введено в дію в системі загальної середньої освіти в 2018/2019 навчальному році [8].

З метою покращення рівня освіти до навчальних програм для учнів п'ятих-дев'ятих класів були внесені зміни відповідно до концептуальних засад Нової української школи. Оновлені навчальні програми затверджені наказом МОН від 07 червня 2017 року № 804. Навчальні програми для старшої школи (10-11 класи) розроблялись відповідно до Концепції НУШ і були затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407 [9].

Щодо розвитку системи вищої освіти необхідно зазначити, що вона регулюється такими законами як «Закон про освіту», «Закон про вищу освіту» та іншими нормативними документами. Підготовка майбутніх спеціалістів відбувається відповідно до освітніх або освітньо-професійних програм, які розробляються на основі Державних стандартів освіти.

Державні стандарти освіти – це норми, які регулюють навчальний процес в ЗВО України, визначають норми аудиторного навантаження та відсоток занять, який відводиться на самостійну роботу здобувачів освіти, визначають механізми оцінювання та рівні знань студентів, а також встановлюють терміни навчання. В цьому документі також прописано обов'язковий мінімум знань, які має опанувати здобувач освіти для отримання диплома саме на основі державних стандартів освіти розробляються освітньо-професійні програми та навчальні плани, робочі програми тощо. ДСО розробляються окремо для кожного рівня вищої освіти та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають оновленню не рідше ніж раз на десятиліття. У випадку, коли немає державного стандарту освіти ЗВО мають розробити та затвердити Вченою радою тимчасові стандарти освіти. Галуzeвий стандарт освіти (ГСВО) має три ключові розділи:

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика, що визначає вимоги до професійних навичок, знань та компетенцій людини, яка здобуває певний рівень освіти (базову або повну вищу освіту);
2. Освітньо-професійна програма, що регламентує структуру підготовки фахівців певного освітнього рівня. Вона містить список нормативних та вибіркових дисциплін, освоєння яких здійснюється за чітко визначеною послідовністю;

3. Інструменти оцінювання якості вищої освіти, які, наприклад, включають матеріали для державного іспиту та підсумкової кваліфікаційної роботи [11].

Після поширення пандемії COVID-19 у 2019 році реформування відповідно до Концепції "Нова українська школа" частково призупинилось та значною мірою загальмувалось, ЗВО, в свою чергу, також зіштовхнулася з серйозною проблемою: практичною підготовкою майбутніх фахівців. Навчання за умов пандемії COVID-19 перевело систему навчання на форму віддаленої системи навчання з використанням Інтернет, що стало великою проблемою для багатьох спеціальностей. Тому, змін зазнали як системи та форми подачі навчального матеріалу, так і системи контролю та оцінювання здобувачів освіти як середньої, так і вищої освіти.

Пристосовуючись до ситуації, що склалася, було проведено низку заходів з пристосування системи навчання до онлайн-формату. Згідно з чинним законодавством до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженому у 2020 році, авторські колективи розробляють модельні навчальні програми, в яких визначено очікувані результати, що відповідають результатам, визначеним державним стандартом. Разом з цим рекомендовано ряд заходів з вдосконалення та пристосування змісту і видам навчальної діяльності. На основі обраної модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством, безпосередньо закладом освіти розробляється навчальна програма предмета або інтегрованого курсу.

Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства освіти та науки України вчителі, розробляючи навчальну програму, можуть вносити зміни у пропонований модельною навчальною програмою зміст навчального предмету або інтегрованого курсу. Ці зміни вносяться відповідно до рівня підготовленості класу, реального робочого навчального плану школи, деяких регіональних особливостей, а також необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається навчально-виховний процес [8; 9].

Щодо закладів вищої освіти, то розробкою освітньо-професійних програм займається робоча група на чолі з гарантом, які визначають компетентності, програмні результати навчання, дисципліни, які мають бути представлені в блоці загальних та фахових дисциплін для формування відповідних компетентностей та програмних результатів навчання, тоді як робочі програми розробляється безпосередньо викладачами курсу, а потім затверджуються на засіданні кафедри та вченої ради факультету, попередньо погодивши зміст та години із гарантом освітньої програми [11].

Початок широкомасштабних бойових дій у 2022 році значно ускладнив не тільки процес реформування системи освіти, але й сам

навчально-виховний процес. Це було пов'язано в великою кількістю переміщень осіб, активним бойовими діями, загрозами повітряних ракетно-бомбових ударів. Результатом війни стала низка організаційних процесів у системі освіти в Україні, що повинні були забезпечити її функціонування в нових складних умовах.

Так, наприклад, була проведена дієва робота з забезпечення права на освіту тих дітей, які внаслідок бойових дій були вимушені змінити місце проживання та навчаються за кордоном. Вони вчаться за дистанційною формою, продовжуючи здобувати саме українську загальну середню освіту.

Було відпрацьовано та введено в дію відповідний структурно-нормативний механізм для учнів, що після виїзду за кордон продовжили навчання в закордонних школах. Згідно з визначеними нормами учні, які вимушено змінили місце проживання, які в наступний час перебувають за межами України та навчаються у закладах освіти країн Європи, після повернення в Україну будуть зараховані до закладів загальної середньої освіти в Україні та переведені на наступний рік навчання.

Зарахування до закладу загальної середньої освіти при цьому буде здійснюватиметься на підставі заяви одного з батьків дитини, а переведення на наступний рік навчання – на підставі результатів річного оцінювання учнів згідно з рішенням педагогічної ради закладу, з обов'язковим урахуванням інформаційної довідки про період навчання навчального закладу за кордоном.

Відповідно до цього розроблено та введено в дію механізм отримання українського документа про освіту (свідоцтва про здобуття певного рівня загальної середньої освіти) дитині, що навчалась за кордоном.

Процедура визнання іноземних документів про освіту має на меті передусім забезпечення права громадян, які здобули освіту в інших державах, на продовження освіти в Україні. Зазначений механізм щодо визнання іноземних документів про освіту безпосередньо проводить в дію державне підприємство «Інформаційно-іміджевий центр» Міністерства освіти і науки України.

В цілому зазначена система забезпечить відсутність складнощів після повернення учнів з-за кордону в отриманні повної загальної середньої освіти, яку гарантує чинне законодавство. Викликаний надзвичайними обставинами процес в результаті призвів до тісної взаємодії та взаємної інтеграції української та європейської школи.

У сфері доопрацювання та подальшого вдосконалення навчальних програм продовжується реформування системи освіти згідно з вимогами концепції Нової української школи. Для забезпечення цього процесу було розроблено, опрацьовано та введено в дію значну кількість необхідних

нормативно-правових, організаційно-розпорядчих та навчально-методичних документів та рекомендацій.

Ще одним завданням у сфері вдосконалення навчальних програм стала потреба розробки механізмів одночасного функціонування різних форм здобуття освіти в одному класі - дистанційної та очної. Також ця проблема існує і на рівні як одної паралелі класів, так і закладів освіти. Станом на сьогодні процедура організації освітнього процесу, оплати праці та інших питань щодо організації навчання в таких різних формах, як офлайн та онлайн навчання, постійно доопрацьовується та вдосконалюється.

Триває подальша розробка та втілення на рівні навчальних програм система компенсації освітніх втрат здобувачів освіти на рівні держави, окремої громади, закладу освіти та класу, які спричинені перервами у навчанні під час воєнних дій, фактичною неможливістю здійснювати навчання під час повітряних тривог та перебування в укритті, здійснювати безперервне навчання внаслідок зміни місця перебування, та під'єднатися до онлайн уроків чи платформ через відсутність електроенергії, Інтернету або відповідних гаджетів [2; 3].

Схожа ситуація склалася і в ЗВО, які знаходяться у регіонах країни, які найбільш постраждали від війни. Міграція студентів і науково-педагогічного персоналу також відіграла значущу роль. В умовах небезпеки велика частина студентів і педагогів покинули міста, що спричинило зменшення кількості тих, хто здобуває освіту, і нестачу кадрів у ЗВО. Викладачі були змушені знаходити зайнятість у безпечніших місцевостях або за кордоном, а студенти переходили до інших університетів України або за кордон. Відтік кваліфікованих спеціалістів негативно позначився на якості освітнього процесу. Фінансування вищої освіти також зіткнулося з серйозними викликами. В умовах військових витрат університети стикнулися зі зменшенням державних дотацій і прибутків від освітніх послуг, що спричинило економічні труднощі. Це також вплинуло на наукові дослідження, які стали менш доступними через брак коштів і зруйновані лабораторії [4, с. 754].

Однак, попри труднощі, університети продовжили брати участь у міжнародних наукових програмах і віртуальних конференціях, що дозволило підтримувати наукову активність та зберігати зв'язки з глобальними освітніми центрами. До того ж, була розроблена система електронного вступу до закладів освіти, що дозволило не втратити значну кількість абітурієнтів та навпаки підвищило привабливість для тих, хто виїхав за межі України за рахунок виключно дистанційного формату навчання.

Невід'ємним елементом подальшого реформування системи загальної середньої освіти за напрямом Нової української школи стала безперервна робота курсів для педагогів, спрямованих на підготовку вчителів відповідно до вимог програми "Нова українська школа" в середніх та старших класах закладів освіти. Цей процес вже фактично триває, оскільки Освіторією впроваджено курс "Нова українська школа: базова середня освіта", але він потребує подальшого розвитку та вдосконалення [12].

Особливістю підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти стало збільшення можливостей в академічній мобільності у межах Erasmus+. Зазначимо, що взагалі ця співпраця спрямована на:

- розвиток людського потенціалу та впровадження реформ через навчальні візити, тренінги для тренерів, проєкту діяльність, тижні для персоналу, воркшопи, тренінги, дослідження, конференції, які проводяться як в онлайн, так і офлайн форматі на території приймаючої сторони;
- взаємне навчання та розуміння системи вищої освіти та законодавства країн-партнерів;
- оновлення робочих програм українських ЗВО після проходження підвищення кваліфікації або участі у грантах у рамках Erasmus+;
- створення умов для співпраці зі студентами та організаціями роботодавців для реформування навчальних програм у межах проєктів;
- підтримку педагогів та студентів під час воєнного стану соціальні та суспільні трансфери, передача знань і технологій [13].

Згідно з чинним законодавством одним з основних завдань системи освіти є забезпечення безпеки для всіх учасників навчально-виховного процесу. У сфері безпеки життя та здоров'я учасників навчально-виховного процесу під час активних бойових дій та воєнного стану вирішено низку проблем та втілено в життя ряд важливих заходів у закладах освіти всіх рівнів.

На рівні внутрішніх нормативно-правових документів закладів освіти розроблено та введено в дію перевірені та дієві алгоритми евакуації. Така потреба вперше була винесена на вирішення директорами загальноосвітніх середніх закладів, що опинились на окупованій території, оскільки визначений та затверджений в мирний час перелік дій, алгоритм діяльності керівництва установ та їх робітників в у випадку загрози окупації раніше не існував.

Також було розроблено та введено в дію механізм та послідовність дій керівників загальноосвітніх навчальних закладів освіти, а також педагогічних працівників у разі руйнування та пошкодження самого закладу освіти. Проблема є дуже поширеною перш за все для загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих на сході та півдні країни, які щоденно потрапляють під ракетно-бомбові удари.

У зв'язку з широкомасштабними бойовими діями очевидною стала ще одна проблема в сфері безпеки. Виявилось, що більша частина учасників навчального процесу закладів освіти всіх рівнів не в змозі навіть візуально ідентифікувати той чи інший боєприпас або вибуховий пристрій. Ця проблема загострюється тим, що останнім часом системний характер набувають випадки дистанційного мінування противником мирних територій такими вибуховими пристроями, які замасковані під побутові предмети, наприклад, ручні ліхтарики. Напрацювання в зазначеному питанні грамотності потребувало не факультативного, а систематичного підходу, зокрема навіть введення в програму навчання в статусі окремого обов'язкового модуля для навчання.

Для запобігання трагедіям у закладах освіти систематично проводяться заняття з засвоєння алгоритму дій у разі виявлення невідомих предметів, підозрілих об'єктів або вибухонебезпечних предметів, як на території самого закладу, так і поза його межами. Результатом цього стало підвищення рівня грамотності всіх учасників навчально-виховного процесу щодо впізнання та подальших дій з різними видами вибухових пристроїв та боєприпасів.

Іншою мірою забезпечення безпеки учасників навчально-виховного процесу працівникам закладів освіти стало введення в дію та масове розповсюдження мобільного українського додатку "Повітряна тривога", який попереджає про повітряну тривогу, хімічну, техногенну катастрофу стосовно визначеної користувачем місцевості.

Попри досить серйозну роботу з реформування системи освіти в умовах підвищеної небезпеки та воєнного стану, вважаємо, що більше уваги необхідно приділяти психологічному стану всіх учасників навчального процесу, адаптацію освітньо-професійних програм до специфіки регіону, залученню здобувачів освіти найбільш постраждалих від війни регіонах країни до офлайн заходів за умови дотримання правил безпеки.

Відомо, що навчання в умовах постійних вибухів та сирен провокує стрес, який провокує тривожність, зниження мотивації, погіршення загального стану організму, емоційне вигорання. Через погіршення фінансового становища у багатьох родинах, студенти мають поєднувати навчання з роботою, а викладачі шукати додаткове навантаження. Тому важливо забезпечити безоплатну кваліфіковану психологічну допомогу усім учасникам навчального процесу, яка може відбуватися як в онлайн режимі, так і у безпечному просторі університетів або закладів середньої освіти та (або) залучати фахівців з міжнародних організацій, які впроваджують програми для підтримки цивільного населення.

Не менш важливим є адаптація освітньо-професійних програм до специфіки регіону. Тому, багато ЗВО прифронтових регіонів намагаються зорганізувати офлайн заходи та забезпечити проведення лабораторних занять на території університету для підготовки високоякісних спеціалістів, адже деякі теми неможливо засвоїти та зрозуміти виключно в онлайн форматі. Така організація освітнього процесу спрямовується і на пом'якшення соціальної ізоляції, в якій учасники навчального процесу знаходяться вже четвертий рік.

Висновки. В цілому можна стверджувати, що не зважаючи на наслідки військового часу система загальної середньої освіти продовжує перехід до нормативів, вказаних концепцією Нової української школи, а система вищої освіти продовжує інтеграцію в загальноєвропейський простір. Ці процеси відбуваються паралельно з відпрацюванням складностей та проблем, викликаних бойовими діями. Попри об'єктивні важкі обставини, не зважаючи на проблеми, викликані повномасштабною війною, в державі надається якісна та сучасна освіти на всіх її рівнях. Разом із тим, під час подальшого розвитку системи освіти в Україні необхідно приділяти більше уваги таким аспектам:

- пратикоорієнтовність освітньо-професійних програм з орієнтацією на сучасні умови розвитку країни, введення обов'язкових курсів з безпеки життєдіяльності, кібербезпеки та поведінки в кризових ситуаціях;
- розробка курсів на LMS платформах (в українських ЗВО це переважно Moodle) з кожної дисципліни із наданням детальних інструкцій щодо виконання завдань, посиланнями на вебінари, обговорення з тем, що вивчаються, розробка відео інструкцій та інших матеріалів, які забезпечать ефективну самостійну роботу студентів;
- створення та більш активне залучення здобувачів освіти усіх рівнів до безпечних просторів, в яких відбуватимуться офлайн заходи з метою психологічної підтримки та соціалізації здобувачів освіти.

Література:

1. Конституція України. Ст. 53 . <https://constitution.in.ua/articles/53/>
2. Bondarenko , H. Ukrainian Education in Wartime: Challenges and Problems. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2022. № 62. P. 142-159. <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-06>
3. Nychkalo, N., Ovcharuk, O., HordiienkoV., Ivanyuk, I. Ukrainian education n in the conditions of the Russian war: trials, new experiences, prospects. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2022. № 1(5). P. 7-39. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39)
4. Артюх О. , Воронюк І. , Дударенко О. Особливості підготовки студентів-магістрів технічних університетах України під час воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2 (32). С. 743-763

5. Сідлецький С. І., Шандар А. М. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип.64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>

6. Semerikov S., Vakaliuk T., Mintii I., Didkivska S. Challenges facing distance learning during martial law: results of a survey of Ukrainian students. *Educational Technology Quarterly*. 2023. Vol. 2023. Iss. 4. P. 401-421. DOI: <https://doi.org/10.55056/etq.637>

7. Galynska O., Bilous S. Remote learning during the war: challenges for higher education in Ukraine. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Vol. 1. No5. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220105.01>

8. Плани заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text3>

9. Про оновлені навчальні програми. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0804729-17#Text>

10. Levchuk K. Higher education in Ukraine under martial law: challenges and ways of recovery. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2024. Вип.2.(43). С.57. -61. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.43-9>

11. Дубінка М. Нормативна база навчального процесу у вищій школі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 101. С. 124-134

12. Освіторія. Нова українська школа. <https://osvitoria.media/tag/nova-ukrayinska-shkola/>

13. Shytikova S. International cooperation in higher education during martial law in Ukraine https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/neo_at_ua.pdf

References:

1. Konstytutsiya Ukrayiny. St. 53. [Constitution of Ukraine. Art. 53] <https://constitution.in.ua/articles/53/>

2. Bondarenko H. (2022). Ukrainian Education in Wartime: Challenges and Problems. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*, (62), 142-159. <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-06>

3. Nychkalo, N., Ovcharuk, O., Hordiienko V., Ivanyuk, I. (2022). Ukrainian education in the conditions of the Russian war: trials, new experiences, prospects. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*, 1(5), 7-39. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39)

4. Artyukh O. , Voronyuk I. , Dudarenko O. (2025) Osoblyvosti pidhotovky studentiv-mahistriv tekhnichnykh universytetakh Ukrayiny pid chas voyennoho stanu [Peculiarities of training of master's students at technical universities of Ukraine during martial law]. *Visnyk nauky ta osvity*. № 2 (32). S. 743-763

5. Sidletskyi, S. I., Shandar, A. M. (2024). Vyshcha osvita Ukraini v umovakh voyennoho stanu: vyklyky ta priorytety [Higher education in Ukraine under martial law: challenges and priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (64). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>

6. Semerikov S., Vakaliuk T., Mintii I., Didkivska S. (2023) Challenges facing distance learning during martial law: results of a survey of Ukrainian students. *Educational Technology Quarterly*. Iss. 4. P. 401-421. DOI: <https://doi.org/10.55056/etq.637>

7. Galynska O., Bilous S. (2022) Remote learning during the war: challenges for higher education in Ukraine. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 1. No5. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220105.01>

8. Plany zakhodiv na 2017–2029 roky iz zaprovadzhennya Kontseptsii realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi reformuvannya zahal'noyi seredn'oyi osvity “Nova ukrayins'ka shkola [Action plans for 2017–2029 on the implementation of the Concept of the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education “New Ukrainian School]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text> Z

9. Pro onovleni navchal'ni prohramy [On updated curricula.]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0804729-17#Text>

10. Levchuk K. (2024) Higher education in Ukraine under martial law: challenges and ways of recovery. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*. Vyp.2.(43). S.57. -61. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.43-9> 11

11. Dubinka M. (2011) Normatyvna baza navchal'noho protsesu u vyshchiiy shkoli [Normative basis of the educational process in higher education]. *Naukovi zapysky Kyrovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 101. S. 124-134

12. Osvitoriya. Nova ukrayins'ka shkola [Osvitoriya. New Ukrainian School]. <https://osvitoria.media/tag/nova-ukrayinska-shkola/>.

13. Shytikova S. International cooperation in higher education during martial law in Ukraine https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/neo_at_ua.pdf